

Amy Sutherland

Co mě výcvik zvířat naučil o životě, lásce a manželství

Amy Sutherland

Co mě výcvik zvířat
naučil o životě, lásce
a manželství

portál

Původní anglické vydání:

*What Shamu Taught Me about Life, Love, and Marriage:
Lessons for People from Animals and Their Trainers*

Copyright © 2008 by Amy Sutherland

All rights reserved

This translation published by arrangement with Random House,
an imprint and a division of Penguin Random House LLC

České vydání:

Translation © Kristýna Kučerová, 2008, 2020

© Portál, s. r. o., Praha 2020

ISBN 978-80-262-1681-0

Obsah

Úvod	6
1 I lidé jsou zvířata	11
2 Výcvik je všechno, co děláte spolu	21
3 Zen a výcvik zvířat	35
4 Poznejte svůj živočišný druh	49
5 Proč jsem přestala sekýrovat	62
6 Pozitivní posilování – jak na to	82
7 Dětské krůčky	101
8 Varianta minimálního posílení	114
9 Radost neslučitelného chování	127
10 Práce s velkými kočkami	136
Epilog: Život po Shamu	147
Poděkování	157
Slovníček	160
O autorce	165

Tuto knihu věnuji všem zvířatům,
zejména jednomu lidskému,
za které jsem se provdala – Scottovi

Úvod

Je letní ráno v Maine, já sedím u psacího stolu a slyším, jak si náš postarší soused až příliš hlasitě odkašlává, když se ve svém voze valí po příjezdové cestě k domovu. Zakvílí siréna. Bouchnou dveře od auta. Těch obyčejných, všedních zvuků si skoro nevšímám, protože mé oči právě sledují neobyčejně poutavý podvodní tanec, který se odehrává na opačné straně kontinentu. Uprostřed hlubokého bazénu se šplouchá černá postava v neoprenovém obleku; nedovedu rozeznat, je-li to muž, nebo žena. Za ní pluje kosatka dravá. Ocasní ploutev drží vztyčenou jako plachtu a zřetelné černobílé znaky jejího těla se zrcadlí na hladině.

Díky webkameře se dívám do třpytivé vody předváděcího bazénu Mořského světa v San Diegu. Lépe řečeno, vidím vše, co se v nádrži se sedmi miliony galony vody děje pod hladinou, a je to něco docela jiného, než co můžou při „Shamu Show“ vidět diváci ze břehu. Já tomu všemu přihlížím „z krabí perspektivy“. Tam dole je to hodně modrý svět. Studená voda má barvu lapisu, ale její odstíny se vyjasňují a zase tmavnou podle toho, kde zrovna stojí slunce putující po obloze. Kameny na dně bazénu jsou indigově modré jako noční nebe bez hvězd. Na bílém dně jiskří akvamarínové světlo a voda se líně převaluje sem a tam.

Dokonce i kosatka vrhá modrý stín, když krouží bazénem. Dnes je ve vodě jen jedna velryba, ale já už tam viděla dvě, nebo dokonce tři. Viděla jsem i mláďata. Pozorovala jsem je, jak si drbou záda o kameny a vypouštějí bubliny velké jako

nafukovací balonky. Některá z nich se ráda cachtají na zádech a vystrkují přitom svá alabastrová břívška. Jedno má na těle bílou skvrnu ve tvaru ginkgového listu. Když se velryba přiblíží ke kameře a obrazovku zcela zaplní její břicho, jen udiveně vyjeknu. Mí psi v tu chvíli zvednou hlavy a pohlédnou na mě chytrýma, zvědavýma očima. Zezdola na mě od svého psacího stolu zavolá manžel: „Co je?“

Nic se ovšem nevyrovná chvílím, když jsou v bazénu i cvičitelé. Jakmile tihle plavci začnou kopat nohama a mávat rukama, vypadají ve srovnání s baculatými, skoro čtyřtunovými velrybami jako ploštice. Nemůžu odtrhnout oči od dvou tvorů, kteří jsou tolik odlišní, a přesto pracují v dokonalém tandemu. A tak zůstávám přilepená k obrazovce a pozoruji velrybu, jak se obrací k plavci a pod chodidla mu zasouvá svůj široký černý čumák.

Přiznávám, ráda nechávám věci na poslední chvíli. Měla bych psát – ano, právě tuto knihu. Jenomže tenhle dálkový přenos, díky němuž můžu sledovat soulad několikatunového zvířete a maličkého človíčka, mě nutí k zamyšlení. Připomíná mi, jak moc jsem se změnila.

Dnes jsem úplně jiný člověk než před třemi lety. Mí přátelé a rodina si toho možná nevšimli, ale já samu sebe občas vůbec nepoznávám. Dívám se na svět s větším optimismem. Méně soudím. Mám mnohem víc trpělivosti a lépe se ovládám. Jsem lepší pozorovatelka. Lépe vycházím s lidmi, zejména s manželem. Mám v duši klid, který pramení z prostinkého faktu – svět mi dává mnohem větší smysl.

Co tu změnu přivedilo? Psycholog? Kdepak. Pilulky na štěstí? Ani nápad. Jóga? Ne. Náboženské probuzení? Zase špatně. Akupunktura? Tak ta už vůbec ne.

Objevila jsem školu pro cvičitele exotických zvířat a napsala o ní knihu. To je všechno.

Legrační na tom je, že jsem se vůbec nechtěla měnit. Změna si ke mně prostě sama našla cestu. Na samém počátku své novinářské kariéry jsem se naučila, že všechno, o čem píšu, ať už je to pěstování borůvek ve velkém, nebo avantgardní jazz, se mi nakonec dostane více či méně pod kůži. Když jsem psala knihu o kuchařských soutěžích v Americe, netrvalo dlouho a začala jsem poroty zásobovat vlastními recepty. Když jsem pracovala na sérii článků o domácím násilí, zdály se mi v noci děsivé sny. Došla jsem k závěru, že když už jsem tak snadno ovlivnitelný tvor, měla bych se od ošklivých témat držet dál. Je-li problém složitý, je to v pořádku; pokud mi ovšem přidělává vrásky, ruce pryč.

Kvůli své druhé knize jsem celý rok sledovala studenty programu výcviku exotických zvířat v Moorpark College, což je vlastně takový Harvard pro cvičitele zvířat. Domů jsem si odvezla nejen báječně opálenou pleť, nově získanou úctu k mrchožroutům a hory materiálu pro svou knihu, ale ještě něco navíc, něco, co bych byla vůbec nečekala – úplně nový přístup k životu.

Při práci na knize jsem svým přátelům i příbuzným, každému, kdo mě vydržel třicet sekund poslouchat, vykládala o obrovské moudrosti, již jsem objevila mezi cvičiteli zvířat. Kamarádi, kteří už zakusili moje nekonečné litanie o tom, jak do soutěžního guláše nakrájet maso na kostičky – to bylo tehdy, když jsem psala knížku *Cookoff* –, jen dobromyslně přikyvovali a obávám se, že si přitom v duchu říkali: „A je to tady zas.“ Občas mě někdo z nich přerušil, aby se zeptal: „Kdy má ta kniha vyjít?“ v naději, že se termín blíží a já se už brzy pustím do něčeho jiného.

Můj manžel, který stejně jako já miluje zvířata a o výcviku toho ví poměrně dost, byl mnohem vnímavějším posluchačem a neutahoval si ze mě, když jsem začala trousit výrazy jako „neslučitelné chování“ nebo „instinktivní pohyb“. Ale ani on zprvu nechápal, co mám za lubem. Začala jsem totiž využívat techniky výcviku zvířat na příslušníky vlastního druhu a nejvíc právě na svého pohledného manžela.

Nakonec jsem pro *The New York Times* napsala sloupek o tom, jak jsem se začala řídit příkladem cvičitelů a jak se mi díky tomu vylepšilo manželství. K mému velkému překvapení celý svět zbystřil a můj článek zaregistroval. Přátelé mě předtím ignorovali, a teď mě zaplavily žádosti o rozhovor od novinářů z celého světa – z Brazílie, Irska, Španělska i Kanady. Jenom z Austrálie mi volali čtyři reportéři. Moje e-mailová schránka se plnila gratulacemi. Objevila jsem se v pořadu *Today*. Ozval se i Hollywood. Můj sloupek se stal nejčastěji přeposílaným článkem v *Timesech* a na první příčce se udržel několik týdnů. A nakonec to dopadlo tak, že si ho v roce 2006 po internetu předal největší počet lidí. Když se všechno zklidnilo, měla jsem dohodnutý film a smlouvu, abych článek v *Timesech* rozpracovala do knihy.

Ani ve snu by mě nenapadlo, že budu někdy něco takového psát. A také mě nikdy nenapadlo, jak mě výcvik zvířat změní. Nejsem žádná poradkyně, duchovní ani psychologka. Jsem novinářka. A můžu nabídnout jen svůj vlastní příběh. Jako Alenka jsem zabloudila do říše divů, v níž gepardi chodí na vodítku, hyeny dělají na povel piruetu a paviáni jezdí na skateboardu. Z té říše jsem se vrátila s novým pohledem na manželství, muže, lidi a život. Možná vám moje zkušenost přinese pár podnětů k zamyšlení, úsměv, kapičku filozofie, radu, jak řešit drobné problémy, které nestojí za to, abyste je

tahali k psychologovi, ale přesto vás nepřestávají otravovat. Anebo vás změní od hlavy k patě.

Svět je plný překvapení. A důkaz mám přímo před sebou.

Velryba teď pluje s hlavou pod nohama svého cvičitele. Plavec udělá rukama tempo do stran a Shamu ho tlačí vodou. Je to kouzelný pohled, hlavně ve chvíli, kdy duo proplouvá přímo před kamerou. Cvičitelova hlava rozráží vodu a objevuje se v hledáčku jako první. Ted' vidím, že je to žena. Plavý ohon jí splývá na záda. S obličejem obráceným ke mně vypadá jako vyřezaná figura na přídi lodi. Z koutku úst jí unikají maličké bublinky. Pak se objeví její natažený, vodorovně plující trup a nohy, stále elegantně rozkročené na čenichu největšího mořského dravce. Dvoutunová hladká Shamu zaplní objektiv a pak zmizí. Ačkoli už je nevidím, vím, co se tam děje – obě dvě se vynoří nad hladinu jako vodní bohyně a diváci na stadionu začnou křičet a tleskat a žasnout – stejně jako já u psacího stolu – nad tím, co se zdá nemožné, a přitom není.

I lidé jsou zvířata

Myji nádoby u kuchyňského dřezu a můj podrážděný manžel mi pochoduje za zády. „Neviděla jsi moje klíče?“ zavrčí, nalezobeně si odfrkne a vyřítí se z místnosti. Za patami mu běží naše fenka Dixie, vyplašená z toho, jak se její milovaný páníček vzteká.

Ještě před časem bych hned za Dixie uháněla já. Zavřela bych kohoutek, připojila se k lovu na klíče a celou dobu se pokoušela Scotta uklidnit povzbuzujícími větami typu „Neboj, ony se najdou!“. Občas bych přihodila pár dobře míněných manželčiných rad, že nejlepší je dávat si klíče pořád na stejné místo. Pokud bych byla sama nervózní, nejspíš bych jenom odsekla: „Uklidni se.“ Bez ohledu na to, co bych udělala, by se Scott pravděpodobně naštvál ještě víc a jedny obyčejné založené klíče by brzy přerostly v pořádně divokou scénu, v níž hlavní role ztvárňujeme my dva a naše ubohá nervózní fenka australského ovčáka. Penny Jane, naše vyrovnaná kříženka border kolie a ještě čehosi, má jako jediná dost rozumu, aby se držela stranou.

Dnes se ovšem soustředím na mokry talíř ve svých rukou. Neotáčím se. Neřeknu ani slovo. Používám techniku, kterou jsem se naučila od cvičitelů delfínů.

Svého manžela miluji. Má světlou pleť, husté kaštanové vlasy a tím typickým drsným severským způsobem je velice pohledný. Je sečtělý, má dobrodružného ducha a dokáže báječně napodobit severovermontský přízvuk, čímž mě i po čtrnácti

letech manželství pokaždé rozesměje. Máme rádi hodně stejných věcí: psy, jazz, mírně propečené hamburgery, dobrý bourbon, dlouhé procházky, oranžovou barvu. Ale taky mi dokáže jít pěkně na nervy. Postává za mnou v kuchyni, když se pokouším soustředit na bublající hrnce, a ptá se mě, jestli už jsem v časopise *The New Yorker* četla ten či onen článek. Dojí poslední sušenku v krabici – hlavně ty hutné karamelové, které nám jeho matka posílá z Minnesoty – a pak řekne: „Já myslel, že už nechceš.“ Nechává v autě zmuchlané papírové kapesníky. Jezdí na červenou a tvrdí, že byla „ještě žlutá“. Trpí velice prudkými záchvaty partnerské hluchoty, ale nikdy nepřeslechne, když si na druhém konci domu mumlám něco sama pro sebe. „Co jsi říkala?“ huláká. „Nic,“ hulákám já. „Cože?“

Tyhle drobné nepříjemnosti nejsou důvodem k rozchodu či rozvodu, ale když se sečtou všechny dohromady, otupují mou lásku ke Scottovi. Občas, když se na něj podívám, nevidím toho štíhlého chlapce z Minnesoty, kterého jsem zbožňovala, ale nahluchlé, pichlavé monstrum, které kolem sebe hází posmrkané šnuptychly a požívá sušenky. V takových chvílích to není můj milovaný manžel, ale spíš obrovitá moucha, která mě otravuje, přeletí mi přímo před nosem, přistane na sporáku na hrnci s omáčkou a celý život jenom bzučí a bzučí.

Stejně jako stovky žen přede mnou jsem odmítla vzít na vědomí hromadu moudrých knih a rozhodla se, že ho změním k lepšímu. Tím, že ho budu sekýrovat, samozřejmě. Jenomže tahle taktika mívá přesně opačný účinek, než po jakém toužíme – jeho čtyřiačtyřicítka se nadále vrší u hlavních dveří, k holiči chodí čím dál méně a pořád vrací do ledničky prázdné krabice od mléka. Zkoušela jsem povzbudivá tvrzení jako „Ty jsi tak pěkný chlap, ale když se neoholiš, vůbec to

není vidět“. Výsledkem bývalo několik dalších dní bez žiletky. Použila jsem diplomatické návrhy typu „Co kdybychom si slíbili, že už nebudeme nechávat po domě válet smradlavé oblečení?“. „Dobře,“ souhlasil dobrosrdečně můj manžel a bez povšimnutí prošel kolem hromady cyklistických dresů pohozených v ložnici na podlaze.

Jsem moderní žena, a tak jsem se pokoušela být přímočará a hlasem neutrálním jako robot ho v autě žádala: „Mohl bys prosím trochu zpomalit?“ Ani tento přístup nezabral, jelikož i v tak prostinké prosbě slyšel můj manžel obvinění, nebo dokonce rozkaz a sešlápl plynový pedál ještě o kousíček víc. Když selhalo všechno ostatní, začala jsem ječet a pohádali jsme se.

Abychom uhladili ostré hrany svého manželství, zašli jsme do poradny. Poradkyně, drobná, hubená žena, která si psala poznámky do žlutého bloku, vůbec nechápala, co tam děláme, a opakovaně nám blahopřála, jak skvěle spolu dokážeme komunikovat. Hodila jsem ručník do ringu. Asi má pravdu – náš svazek je lepší než většina ostatních, takže jsem přestala příležitostným jízlivým poznámkám a hromadícímu se odporu věnovat pozornost.

Pak se stalo něco kouzelného. Objevila jsem výcvik zvířat.

Do světa výcviku zvířat jsem vkročila poprvé před deseti lety, kdy jsme si domů přivezli Dixie, dvouměsíční štěně ovčáckého psa – pět kilo chlupů a energie. Bylo to, jako bychom v domě odpálili zápalnou láhev. Dixie lítala z pokoje do pokoje a z tlamy jí visela jedna či dvě hračky. Vzdale jsem ranní meditace a zahájila celodenní misi, jejímž cílem bylo ji unavit – trvala od východu slunce až do setmění. Ještě než jsem se ráno oblékla nebo si uvařila kávu, musela jsem usednout

se zkrříženýma nohama na podlahu s koberečkem z umělé ovčí kůže v ruce a volat „drž ho“. Dixie se vrhla na hadr, zakousla se a hnědé oči jí plály. Pak jsme se o něj vší silou tahaly. Hrály jsme tu hru tak často, že z koberečku nakonec zbyl sotva čtvereček látky ztvrdlý zaschlými slinami.

Poprvé v životě jsem se naučila pořádně házet míček a posléze i létající talíř. Vrhala jsem míčky a talíře a nachodila tolik kilometrů, že jsem si musela koupit o číslo menší kalhoty. Dixie se se mnou tahala, zápolila se mnou nebo běhala, anebo rychle usínala pod stolem, kde ji nikdo nemohl hladit. Když jsme si klekli na všechny čtyři a natáhli se k ní, pokaždé se zatvářila naštvaně – jako olympionik, kterého vzbudíte, když odpočívá před závodem –, postavila se a odcupitala z našeho dosahu. Mazlení bylo podle ní nejspíš jen pro gaučové pejsky.

Myslím, že jsme pro Dixie byli tak trošku zklamáním, asi jako plebejci pro královskou rodinu, ale přesto jsme byli dost chytrí, abychom věděli, že ovčácké plemeno potřebuje pracovat. A tak jsme začali hledat kurz agility, kde se psi učí probíhat dráhu s roztodivnými překážkami, tunely, skoky a houpačkami. V té době jsme v Portlandu ve státě Maine objevili pouze jedinou cvičitelku, která tuhle bláznivou činnost nabízela. Než jsme se ovšem mohli vypravit na dráhu, museli jsme projít základním výcvikem štěňat.

Kdyby byla cvičitelka používala tradiční metody, cukání vodítkem a vláčení psa sem a tam, asi by tím všechno skončilo. Pro mě má tenhle přístup staré školy jen minimum kouzla a představitosti. Ale měli jsme štěstí, protože cvičitelka používala progresivní, pozitivní techniky, které vycházejí z úplně jiné filozofie. Místo abychom se učili, jak si štěně podřídit a udělat z něho poslušného pejska, jsme se s ním učili komunikovat a spolupracovat. Cvičitelka nás neučila,

jak donutit psa sednout, ale spíš jak o psím kamarádovi přemýšlet.

V tom veselém zmatku štěněčího výcviku plného štěkání, zamotaných vodítek a manželských hádek jsem objevila intelektuální i osobní výzvu, kterou bych tam nečekala. Našla jsem své nové já, které se dokázalo mnohem lépe ovládat a oplývalo mnohem větší dávkou trpělivosti. Naučila jsem se být precizní a všímavá. Naučila jsem se dávat Dixie najevo spíš to, co od ní chci, než to, co nechci. Naučila jsem se nebrat si nic osobně, ani když mi v návalu vzrušení roztrhla kratásy. A to všechno během šestitýdenního výcvikového kurzu.

Také jsem začala komunikovat s ostatními živočišnými druhy a krása téhle komunikace mi připadala nedocenitelná. Přihlásila jsem se do dalšího kurzu, pak ještě do jednoho a zase a znovu. Zaháčkovala jsem se. Tolik, že jsem se ocitla v Paříži, kde se natáčel film *102 dalmatinů*. Měla jsem o něm napsat článek do časopisu. Každou volnou chvíli jsem tam trávila s cvičiteli zvířat a povídala si s nimi třeba o tom, jak naučit papouška sedět na hlavě bulmastifa a jak přimět psa, aby se neoklepal, když mu ptačí křídlo přejede po zádech. K mému údivu měli všichni cvičitelé vystudovaný výcvik exotických zvířat na nějaké vyšší odborné škole u Los Angeles. Je to ta nejlepší škola, ujišťovali mě. Navíc podobný studijní program nikde jinde nenabízejí. Když jsem se vrátila domů, naučila jsem Dixie přinášet nedělní *New York Times*, poznamenala jsem si jméno té školy a papírek založila do šuplíku.

V roce 2003 jsem začala psát o této škole knihu. Celý rok jsem pendlovala mezi Maine a Kalifornií, kde jsem sledovala studenty programu výcviku exotických zvířat v Moorpark College. Celé dny jsem tam trávila pozorováním studentů, kteří

dělali zdánlivě nemožné: Učili karakala natáhnout tlapku a nechat si ostříhat drápy, velblouda házet míč do koše, paviána vlézt do přepravní klece a zavřít za sebou dveře. Každý den se ve výcvikové zoo vyučovalo, třeba jak uchopit hroznýše královského anebo jak mluvit s vlkem. Pozorovala jsem studenty a vlastně jsem se tak sama stala studentkou. Naučila jsem se nedívat primátům do očí, sebevědomě si vykračovat při procházce s pumou a nepřibližovat se k výběhu, zejména v případě velkých masožravců. Zapamatovala jsem si, že když na mě mandril Zulu zakývá hlavou, říká mi „vycouvej“, když paviánka Rosie zamlaská, znamená to „ahoj, kamarádko“, a když emu Julietta vydává dunivé hrdelní zvuky, je vystrašená.

Naučila jsem se jazyk cvičitelů. Pochopila jsem, co mají na mysli, když mluví o „z A do B“ (jak naučit zvíře, aby se přesunulo z jednoho místa na druhé) nebo o „zacílení“ (jak přimět zvíře, aby k něčemu přitisklo čenich). Když se mi někdo svěřil, že se právě „nechal učesat“ od kotula veverkovitého, věděla jsem, že se posadil k jeho kleci, natáhl ruce a dovolil opičce, aby mu černými prstíky přejížděla po kůži. Naučila jsem se, že je-li zvíře ve svém výběhu, je to „pozitivní výsledek kontroly“ a zkratka OŽ znamená obohacení života, což je v podstatě cokoli, co činí život zvířete podnětnější: hračka nebo klidně i procházka na vodítku. A jednou z věcí, která činí život zvířat zajímavější, je právě výcvik. Takže kvůli OŽ můžete třeba učit zvíře přesun z A do B.

Vstřebávala jsem jejich hlášky jako „vrať se do školky“, která se používá v případě, že zvíře má potíže se zvládnutím nového cviku a cvičitel se musí vrátit o několik kroků zpět. „Cvič každé zvíře, jako kdyby to byla kosatka“ znamená, že je třeba s každým zvířetem pracovat tak, jako byste nebyli

schopni ho ovládnout nebo ho k něčemu donutit silou. „Zvíře za to nikdy nemůže“ mluví samo za sebe – pokud zvíře dělá při výcviku chyby, je to vina cvičitele. Mým oblíbeným řečením se stalo „všechno, co má tlamu, kouše“. Tuhle větu jsem si zvětčila velkými písmeny – nejen kvůli své knize, ale i kvůli sobě. Proč? Sama nevím. Asi že v sobě nese filozofický podtext. Je prostá, a přitom dává jasný smysl a připomíná nám, jak báječný rovnostář je Matka příroda. Hezoučké chlupačkové zvířátko vás kousne stejně snadno jako zle se tvářící šelma. Zvířeti je přitom úplně jedno, jestli jste andělské stvoření typu matky Terezy, anebo krvežíznivý Caligula. Zářivá aura, ty nejlepší úmysly a svatá povaha ve zvířecím království mnoho neznamenají – nebo možná vůbec nic.

Hodně věcí, které jsem si ve škole osvojovala, mi připadalo smysluplných i za jejími branami. Tohle místo, kde se překleňuje ta velká propast mezi zvířaty a lidmi, mě uchvátilo víc než cokoli jiného. Při každé další návštěvě mi docházelo, jak složitý, podivný a fantastický je svět přírody. Cítila jsem, jak se má mysl otevírá, když se tohle všechno pokouší pochopit.

Doprovázela jsem studenty na hodiny a pak do výcvikové zoo, kde si nově získané poznatky zkoušeli na jezevci, lvu nebo tajemném binturongovi, zvířátku z deštného pralesa, které trošku připomíná mývala nadupaného steroidy. Přihlížela jsem, jak jeden student učí paviána zeleného, aby si nechal do rukou vetřít krém, druhý zase malpu hnědou, aby při procházce uvolnila zamotané vodítko, a další bengálského tygra, aby na povel skočil do bazénku. Jezdila jsem s nimi do terénu a jako u vytržení poslouchala, když profesionální cvičitelé vysvětlovali, jak naučili delfíny skákat salta a ibise přiletět na zavolání. Na soukromých pozemcích v jižní Kalifornii jsem si dělala poznámky, když se při setmění šest slonů na